

D.A. Oudendag

Med. No. 423

NOOTDORP

De glastuinbouw in een reconstructiegebied

SIGN: L 27-423
EX. NO: C
MLV:

Juni 1990

Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Structuuronderzoek

REFERAAT

NOOTDORP; DE GLASTUINBOUW IN EEN RECONSTRUCTIEGEBIED

Oudendag, D.A.

Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, 1990

Mededeling 423

ISBN 90-5242-079-3

34 p., tab., fig.

Beschrijving van de recente (1983-1988) en de tot 1998 te verwachten structurele ontwikkeling van de glastuinbouw in een reconstructiegebied van circa 180 ha in de omgeving van Nootdorp. Naast gegevens uit de CBS-landbouwtellingen en uit het LEI-boekhoudnet is gebruik gemaakt van aanvullende inventarisaties. In deze verkenning wordt onder andere ingegaan op de ontwikkeling van het aantal bedrijven, het aantal arbeidskrachten, het areaal glas, de teelten, de produktieomvang en het inkomen. Daarnaast wordt aandacht besteed aan de produktie-omstandigheden: leeftijd van de glasopstanden, kavelbreedte, het voorkomen van waterbassins, substraatteelt en de moderniteit van de bedrijven.

Glastuinbouw/Reconstructie/Nootdorp

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Oudendag, D.A.

Nootdorp : de glastuinbouw in een reconstructiegebied /

D.A. Oudendag. - Den Haag : Landbouw-Economisch

Instituut. - Fig., tab. - (Mededeling /

Landbouw-Economisch Instituut, ISSN 0166-8129 ; 423)

ISBN 90-5242-079-3

SISO 637.2 UDC (631.544:635)(492*2630) NUGI 835

Trefw.: glastuinbouw ; Nootdorp.

Overname van de inhoud toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

Inhoud

	Bijz.
SAMENVATTING	5
1. INLEIDING	9
2. BEDRIJFSTYPE EN GRONDGEBRUIK	10
2.1 Bedrijfstype en aantal bedrijven	10
2.2 Grondgebruik	11
3. ARBEIDSBEZETTING, LEEFTIJD BEDRIJFSHOOFD EN OPVOLGINGSSITUATIE	14
3.1 Arbeidsbezetting	14
3.2 Leeftijd bedrijfshoofd en opvolging	15
4. PRODUKTIE-OMSTANDIGHEDEN	17
4.1 Inleiding	17
4.2 Verkavelingssituatie	17
4.3 Ouderdom van de kassen	19
4.4 Substraatteelt, watervoorziening en klimaatbeheersing	20
4.5 Moderniteit	22
5. INKOMENSSITUATIE	24
5.1 Productieomvang	24
5.2 Inkomenssituatie	24
6. TOEKOMSTIGE ONTWIKKELING ZONDER RECONSTRUCTIE	28
LITERATUUR	30
BIJLAGEN	
1. Begrippenlijst	31
2. Enquêteformulier	33
3. Samenstelling van de bedrijfstypen	34

Samenvatting

Het reconstructiegebied "Nootdorp" ligt enkele kilometers ten zuidoosten van Den Haag. In het gebied lagen in 1988 78 glas-tuinbouwbedrijven die samen 111 ha cultuurgrond in gebruik hadden. Hiervan was 78% met glas bedekt. Het gemiddeld areaal glas per bedrijf was in 1988 111 are.

De bedrijfstypen die in Nootdorp zijn onderscheiden, zijn snijbloembedrijven, tomatenbedrijven, komkommerbedrijven, overige groentebedrijven en overige bedrijven. Het aantal komkommerbedrijven is tussen 1983 en 1988 met 25% afgenomen.

In 1988 zijn er 364 arbeidskrachten op de bedrijven werkzaam. Het gemiddeld aantal arbeidsjaareenheden op de bedrijven is gestegen van 3,6 naar 3,9. De algemene verschuiving van familie-arbeidskrachten naar niet-familie-arbeidskrachten zoals die zich voordoet in het Zuidhollands Glasdistrict, doet zich ook voor in Nootdorp.

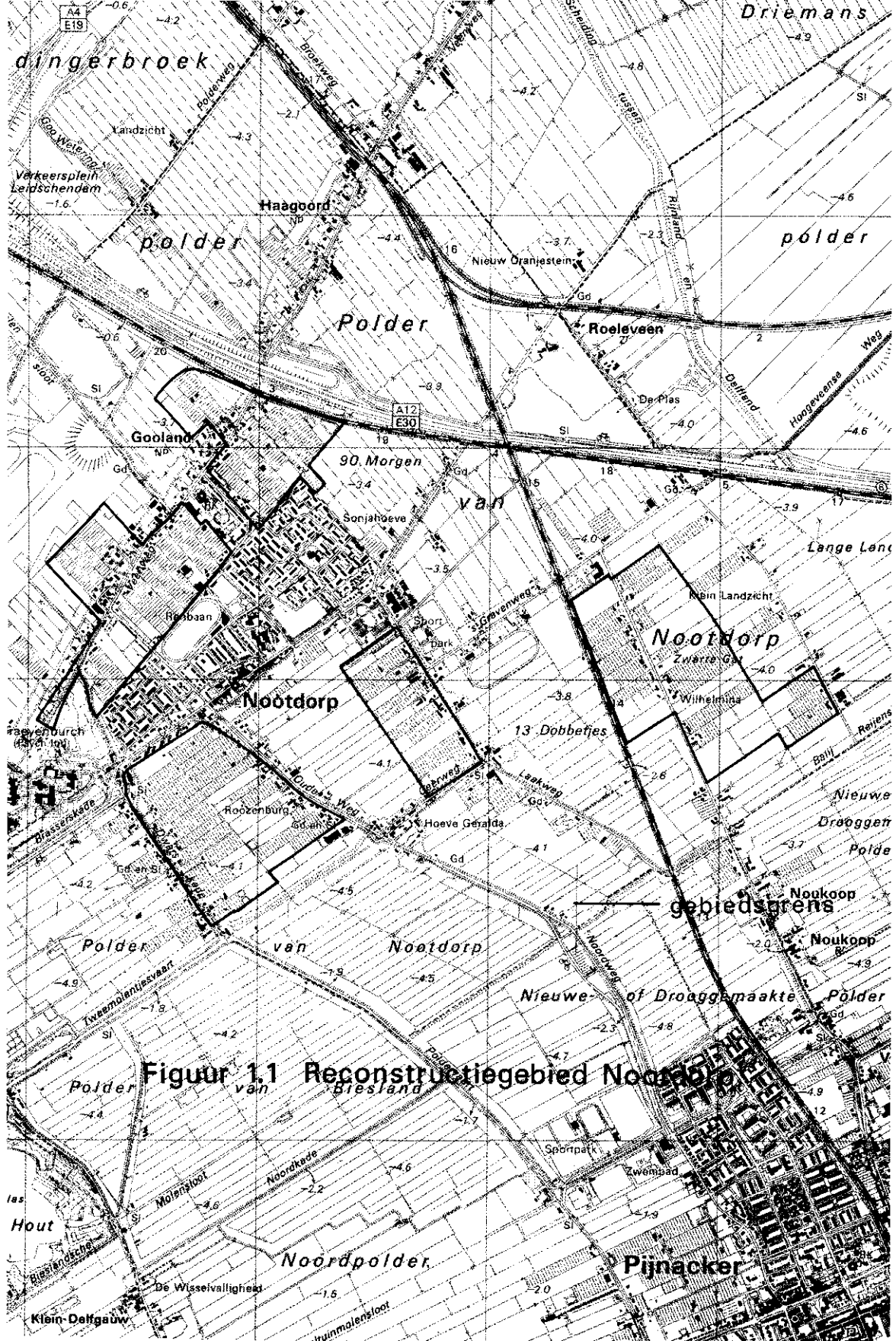
De gemiddelde leeftijd van de bedrijfshoofden in 1988 is 47 jaar. Het aantal opvolgers in Nootdorp blijft iets achter bij het landelijk gemiddelde en bij de situatie in het Zuidhollands Glasdistrict. In Nootdorp is het opvolgingspercentage 42%, landelijk is het 46% en in het ZHG ligt het percentage op 53%.

Ruim 40% van de bedrijven heeft door een te kleine kaveldiepte (<60 meter) weinig toekomstperspectief. Van deze bedrijven heeft 70% geen uitbreidingsmogelijkheden meer. De gemiddelde lengte/breedte verhouding is vrij ongunstig (3.4:1). Daarentegen zijn de glasopstanden in het gebied niet echt verouderd. Zo heeft ruim 50% van de bedrijven een kas die jonger is dan tien jaar. Bijna de helft van de bedrijven maakt gebruik van waterbassins. Oppervlaktewater wordt op een derde van de bedrijven gebruikt. Het overgrote deel van de bedrijven (80%) regelt het kasklimaat met behulp van een computer en 60% van de bedrijven teelt op straat. Dit laatste komt vooral voor op de groentebedrijven.

De geschatte gemiddelde arbeidsopbrengst per arbeidsjaareenheid varieert van f 36.000,- op de komkommerbedrijven tot f 59.000,- op de bedrijven die tot de categorie overige bedrijven horen. In principe is de gemiddelde inkomenscapaciteit van de bedrijven bij alle bedrijfstypen voldoende om de arbeidskrachten (inclusief de ondernemer) een minimum loon te garanderen. De werkelijk gerealiseerde inkomens zijn echter niet bekend.

Voor de toekomst wordt verwacht dat het areaal glas toeneemt. Het zal dan gaan om een stijging van het areaal snijbloemen en pot- en perkplanten. Het areaal glasgroente zal afnemen, grotendeels door een verdere afname van de oppervlakte komkommers. Het totale aantal bedrijven zal naar verwachting eveneens afnemen. Deels vanwege de ongunstige produktie-omstandigheden en deels omdat vanwege strengere milieu-eisen bedrijven onder andere

door uitbreiding van het glasareaal het hoofd boven water zullen moeten houden. Een aantal bedrijven heeft echter geen uitbreidingsmogelijkheden meer en daarbij nog ongunstige produktie-omstandigheden en zal daarom afhaken.

Figuur 1.1 Reconstructiegebied Noorderpolder

1. Inleiding

Op grond van de Regeling Reconstructie Oude Glastuinbouwgebieden, heeft het bestuur van de drie Hollandse Landbouworganisaties (afdeling Nootdorp en Leidschendam) in 1985 een aanvraag ingediend om het glastuinbouwgebied "Nootdorp" aan te wijzen als reconstructiegebied. In 1988 is dit gebied op het voorbereidings-schema van landinrichting geplaatst. Ten behoeve van de reconstructie van "Nootdorp" heeft de Landinrichtingsdienst het Landbouw-Economisch Instituut opdracht gegeven een beknopte verkenning van de tuinbouw in dit gebied te leveren.

Het reconstructiegebied Nootdorp ligt een aantal kilometers ten oosten van Den Haag. De begrenzing van het gebied is aangegeven in figuur 1.1. Het is te karakteriseren als een droogmakerijenlandschap dat uit vervening is ontstaan. Het gebied ten noordwesten van Nootdorp heeft een regelmatige slagenverkaveling. Ten zuiden van Nootdorp is het gebied rationeel verkaveld. Het reconstructiegebied Nootdorp bestaat uit vijf deelgebieden. Deze zijn wat betreft de teelt en teeltomstandigheden niet wezenlijk verschillend van elkaar. In het onderzoek worden ze dan ook niet onderscheiden.

In het reconstructiegebied lagen in 1988 78 glastuinbouwbedrijven die samen 111 ha cultuurgrond in gebruik hadden. Hiervan was 78% met glas bedekt.

Bij het onderzoek is gebruik gemaakt van de resultaten uit de landbouwellingen van 1983 en 1988. Naast deze gegevens, is gebruik gemaakt van de resultaten van een enquête onder de 78 glastuinders. Met deze enquête zijn enkele technische gegevens van de glastuinbouwbedrijven verzameld. Het gaat bijvoorbeeld om de lengte en de breedte van de kavel met de grootste glasopstand, het bouwjaar van de kas, het al dan niet aanwezig zijn van een procescomputer etcetera. In bijlage 2 is het enquêteformulier weergegeven. De enquête is uitgevoerd door medewerkers van de Provinciale Afdeling Uitvoering Regelingen van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij in samenwerking met het Staringcentrum.

In afwijking van voorgaande verkenningen is voor deze verkenning geen inventarisatie door het LEI uitgevoerd. Dit houdt ten eerste in dat het niet mogelijk is een beeld te geven van de bedrijven die in de periode 1983-1988 zijn gestopt en ten tweede dat er geen aanpassing van de beroepsindeling plaats heeft gehad.

De gegevens van Nootdorp zullen worden vergeleken met die van het Zuidhollands Glasdistrict (ZHG; bijlage 4). Bij het hoofdstuk over de produktie-omstandigheden zal een vergelijking worden gemaakt met de recent verschenen verkenning over Albert van 't Hartweg (Schrijver, 1989).

2. Bedrijfstype en grondgebruik

2.1 Bedrijfstype en aantal bedrijven

De bedrijven in Nootdorp zijn in deze studie ingedeeld in vijf bedrijfstypen op basis van de samenstelling van hun productieomvang uitgedrukt in standaardbedrijfseenheden (bijlage 1). Daarbij zijn drie criteria gebruikt. Het eerste criterium is het aandeel van de glastuinbouw in de totale productieomvang. Dit moet minimaal 60% zijn om tot een glastuinbouwbedrijf gerekend te kunnen worden. Het tweede criterium is de omvang van de belangrijkste teelt op een bedrijf. Wanneer een teelt op een bedrijf 60% of meer van de productieomvang van de totale glastuinbouw uitmaakt, wordt het bedrijf in principe naar die teelt ingedeeld. Het derde criterium heeft betrekking op het aantal bedrijven per onderscheiden type. Dit moet minimaal vijf zijn. Aan de hand van deze criteria zijn in Nootdorp vijf bedrijfstypen onderscheiden, namelijk snijbloembedrijven, tomatenbedrijven, komkommerbedrijven, overige groentebedrijven en de restcategorie overige bedrijven (tabel 2.1). Onder de twintig snijbloembedrijven bevonden zich in 1988 vijf gespecialiseerde rozenbedrijven, vier orchideeënbedrijven en een bedrijf zonder duidelijke specialisatie. Het volledig overzicht van de aanwezige bedrijfstypen en de groepering ervan staat vermeld in bijlage 3.

Tabel 2.1 Aantallen bedrijven naar bedrijfstype in 1983 en 1988

Van bedrijfs- type 1983	Naar bedrijfstype 1988					
	snij- bloe- men	toma- ten	komkom- merbe- drijven	overige groente	overige bedrij- ven	to- taal 1983
Snijbloemen	14	-	1	-	1	16
Tomaten	-	11	1	-	-	12
Komkommers	3	-	27	5	4	39
Overige groente	-	-	-	4	-	4
Overige bedrijven	-	-	1	-	2	3
Subtotaal	17	11	30	9	7	74
Toetreders	3	1	-	-	-	4
Totaal in 1988	20	12	30	9	7	78

In de afgelopen jaren is het aantal bedrijven dat in de komkommerteelt gespecialiseerd is, met 25% afgenomen. Deels wordt dit veroorzaakt door een verschuiving naar andere groenten en deels door een verschuiving naar de snijbloemeteelt. De verschuivingen tussen de verschillende bedrijfstypen zijn in het algemeen geen abrupte verschuivingen. Zo blijkt dat op de overige groentebedrijven die in 1983 nog grotendeels op de komkommerteelt waren gericht, in 1988 nog ruim 30% van het areaal glas bestemd was voor de komkommerteelt.

Van de 78 bedrijven in 1988 zijn er vier die tussen 1983 en 1988 als nieuw bedrijf in de registratie zijn opgenomen. Het gaat in twee gevallen om een splitsing van een bestaand bedrijf en in twee gevallen om nieuwvestiging. Deze vier bedrijven worden als een aparte categorie "toetreders" behandeld. In de periode 1983-1988 zijn vijf bedrijven overgenomen. Het ging in drie gevallen om een overname door een van de kinderen van het oorspronkelijke bedrijfshoofd.

2.2 Grondgebruik

De glastuinbouwbedrijven hadden in 1988 111 ha grond (gemeeten maat) in gebruik. Hiervan was 78% met glas bedekt. De rest van de cultuurgrond werd grotendeels ingenomen door grasland. In 1983 was het glasbedekkingspercentage 74%. In vergelijking met het ZHG is dit laag (93% in 1983 en 94% in 1988). In 1983 werd 10% van de hoeveelheid cultuurgrond gepacht. In 1985 ging het nog om 8%.

Tabel 2.2 *Oppervlakte van de teelten onder glas (are) voor de gecontinueerde bedrijven in 1983 en 1988*

Teelt	Areaal		Index 1988 (1983=100) *)
	1983	1988	
Tomaten	1215	1180	97
Komkommers	4640	4330	93
Overige groente	325	620	191
Totaal groente	6180	6130	99
Snijbloemen	1395	1745	125
Overige gewassen	185	370	200
Totaal	7760	8245	106

*) De index van 1988 heeft alleen betrekking op het areaal van de gecontinueerde bedrijven.

Het totale areaal glas op de gecontinueerde bedrijven is gestegen van 78 tot 82 ha (tabel 2.2). Deze uitbreiding kwam ten goede aan het areaal snijbloemen. Dit sluit aan op de algemene ontwikkeling in de glastuinbouw. Het areaal komkommer daalde met ruim 300 are maar door een bijna even grote toename van het areaal overige glasgroente, bleef het totale areaal glasgroente in Nootdorp vrijwel constant.

Het gemiddeld areaal glas per bedrijf op de gecontinueerde bedrijven bedroeg in 1988 111 are. Dit is zeven are meer dan in 1983. Het areaal van de toetredende bedrijven in 1988 was 114 are (tabel 2.3). Veertien tuinders die in beide jaren waren geregistreerd, hebben hun bedrijf met gemiddeld 24 are uitgebreid. Daarnaast vergrootten drie tuinders hun areaal met ruim 1 ha. Twaalf tuinders verkleinden hun areaal glas met gemiddeld 12 are. Bij de andere bedrijven schommelde de areaalvergroting c.q. -verkleining tussen de nul en tien are.

De overige groentebedrijven en de komkommerbedrijven hebben gemiddeld genomen het grootste glasoppervlak. De bedrijven die tussen 1983 en 1988 van bedrijfstype zijn veranderd, zijn in die periode sterker gegroeid in het areaal glas dan de bedrijven die

Tabel 2.3 Het totaal areaal glas en het gemiddeld areaal glas (are) naar bedrijfstype in 1983 en 1988 voor de gecontinueerde en de toetredende bedrijven

Bedrijfstype	Areaal			
	totaal		gemiddeld	
	1983	1988	1983	1988
Snijbloemen	1220	1445	76	85
Tomaten	1105	1055	92	96
Komkommer	4520	3715	116	124
Overige groente	590	1330	148	148
Overige bedrijven	280	700	94	99
Subtotaal	7715	8245	104	111
Toetreders		440		110
Totaal	7715	8685	104	111

niet van bedrijfstype veranderd zijn. Gemiddeld nam het areaal glas op deze bedrijven toe van 110 naar 126 are terwijl de bedrijven die niet van type veranderd zijn, groeiden van 103 naar 107 are.

Voor de meeste teelten wordt aangenomen dat tot een oppervlakte van 150 are er in principe schaalvoordelen zijn te halen door verlaging van de kosten. Boven deze 150 are nemen deze voordelen af. De grens van 150 are is sterk afhankelijk van de productie-omstandigheden op de bedrijven, de specifieke teelten en de ondernemerskwaliteiten. In Nootdorp zijn 87% van de bedrijven kleiner dan 150 are (tabel 2.4). Voor het ZHG ligt dit percentage op 77%.

Tabel 2.4 Glasoppervlak (are) van de bedrijven naar bedrijfstype voor de gecontinueerde en de toetreden bedrijven

Bedrijfstype	Arealgrootte					to- taal
	minder dan 0,6	0,6- 0,8	0,8- 1,0	1,0- 1,5	1,5 en meer	
Snijbloemen	3	6	4	4	-	17
Tomaten	-	1	6	4	-	11
Komkommers	1	3	8	13	5	30
Overige groente	1	2	1	2	3	9
Overige bedrijven	-	1	3	2	1	7
Subtotaal	5	13	22	25	9	74
Toetreders	-	1	1	1	1	4
Totaal	5	14	23	26	10	78

3. Arbeidsbezetting, leeftijd bedrijfshoofd en opvolgingssituatie

3.1 Arbeidsbezetting

In totaal werkten er op de gecontinueerde bedrijven in Nootdorp in 1988 343 arbeidskrachten, waarvan 291 meer dan 20 uur per week (tabel 3.1). Ruim de helft van de arbeidskrachten bestaat uit bedrijfshoofden en meewerkende familie.

Tabel 3.1 Het aantal en soort arbeidskrachten op de gecontinueerde en de toegetreden bedrijven in 1983 en 1988

Type arbeidskracht	1983		1988	
	minder dan 20 uur	meer dan 20 uur	minder dan 20 uur	meer dan 20 uur
Bedrijfshoofden	3	100	0	107
Echtgenoten	27	43	19	31
Kinderen	3	12	8	5
Overige familie	1	5	0	0
Vreemd niet-regelm. *)	56		13	
Vreemd regelmatig	11	111	12	148
Subtotaal	101	271	52	291
Toetreders			2	19
Totaal	101	271	54	310

*) Vreemde niet regelmatige arbeidskrachten zijn niet verdeeld naar meer en minder dan 20 uur per week werken. Omdat het niet om veel arbeid gaat bij deze categorie, is aangenomen dat ze gemiddeld minder dan 20 uur per week werken.

Op de gecontinueerde bedrijven in Nootdorp is een ontwikkeling waarneembaar dat het aantal meewerkende echtgenoten, kinderen en overige familie afneemt en dat deze arbeidskrachten vervangen worden door vreemde regelmatig werkzame arbeidskrachten. In het ZHG is deze verschuiving van familie-arbeidskrachten naar vreemde arbeidskrachten eveneens waarneembaar.

Afgezien van losse, niet geregistreerde arbeidskrachten is 8% een eenmansbedrijf, 7% een tweemansbedrijf, 18% een driemansbedrijf en werken op 67% van de bedrijven vier of meer arbeidskrachten. In het ZHG werken op 44% van de bedrijven vier of meer arbeidskrachten.

Omdat er nogal grote verschillen kunnen zitten tussen het aantal gewerkte uren per arbeidskracht, kan de arbeid beter uitgedrukt worden in arbeidsjaareenheden (aje). Een aje is een maat voor een hoeveelheid geleverde arbeid van een persoon in een jaar bij een volledige werkweek (zie bijlage 1). Door alle geleverde arbeid per arbeidskracht uit te drukken in uren en deze te sommeren kan het aantal aje per bedrijf uitgerekend worden.

Tabel 3.3 Het gemiddeld aantal aje op de bedrijven in 1983 en 1988 onderscheiden naar bedrijfstype

Bedrijfstype	1983		1988	
	aantal bedrijven	gemiddeld aje	aantal bedrijven	gemiddeld aje
Snijbloemen	16	3,3	17	3,5
Tomaten	12	3,3	11	3,5
Komkommer	39	3,7	30	4,2
Overige groente	4	5,9	9	3,8
Overige bedrijven	3	2,7	7	4,0
Subtotaal	74	3,6	74	3,9
Toetreders			4	4,7
Totaal	74	3,6	78	3,9

Het gemiddeld aantal aje op de bedrijven in Nootdorp is in de periode 1983-1988 gestegen van 3,6 naar 3,9. Deze stijging in aje en de hoogte van het aantal aje komt vrijwel overeen met de situatie in het ZHG. Hier steeg het aantal aje van 3,8 in 1983 tot 4,0 in 1988. Samen met het feit dat het gemiddeld aantal arbeidskrachten op de bedrijven in het ZHG lager ligt dan in Nootdorp, duidt dit erop dat er in het ZHG relatief meer arbeidskrachten zijn die gemiddeld langer werken dan in Nootdorp.

Het aantal aje op de overige groentebedrijven daalde sterk. Dit hangt samen met de afname van het areaal tuinbouw open grond op deze bedrijven. De vrijgekomen grond is deels omgezet in grasland en deels van de bedrijven verdwenen. In het ZHG is deze ontwikkeling niet waarneembaar.

3.2 Leeftijd bedrijfshoofden en opvolging

Het aantal jonge bedrijfshoofden in Nootdorp (jonger dan 40 jaar) is relatief hoger dan in het ZHG in 1988 (34% tegen 23%; tabel 3.4). De gemiddelde leeftijd van de bedrijfshoofden in 1988

is dan ook iets lager dan het ZHG. In Nootdorp zijn de bedrijfs-
hoofden gemiddeld 45 jaar in 1983 en 46 jaar in 1988. In het ZHG
zijn de bedrijfshoofden in 1983 gemiddeld 45 jaar en in 1988 47
jaar.

*Tabel 3.4 De leeftijdsopbouw van de bedrijfshoofden met en zon-
der opvolger voor de gecontinueerde bedrijven*

Leeftijd	Alle bedrijfshoofden				Bedrijfshoofden ouder dan 50 jaar	
	1983		1988		wel op- volger	geen op- volger
	aantal	%	aantal	%		
< 40	28	38	25	34		
40-50	19	26	18	24		
50-60	25	34	24	32	8	16
> 60	2	2	7	10	5	2
Totaal	74	100	74	100	13	18

Van de bedrijfshoofden van 50 jaar of ouder heeft 42% in
1988 een opvolger. Voor het Zuidhollands Glasdistrict is het op-
volgingspercentage 53%. Landelijk ligt het opvolgingspercentage
op 46%. Van de opvolgers in Nootdorp werken tien op het bedrijf
mee. Twee studeren nog en een werkt bij een ander op het bedrijf.
Bijna alle opvolgers hebben een agrarische opleiding gevolgd.
Vijf hebben de middelbare of hogere agrarische school gevolgd en
zeven een lagere agrarische school. Het opleidingsniveau van de
opvolgers is vergelijkbaar met de situatie in het Zuidhollands
Glasdistrict.

4. Produktie-omstandigheden

4.1 Inleiding

Om enig inzicht te krijgen in de produktie-omstandigheden op de bedrijven en de daarmee samenhangende reconstructiebehoefte, zijn een aantal gegevens over de produktie-omstandigheden verzameld. Deze inventarisatie vond plaats in 1988 en werd uitgevoerd door de Provinciale Afdeling Uitvoering Regelingen van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij in samenwerking met het Staringcentrum.

In dit hoofdstuk worden de produktie-omstandigheden zoals leeftijd van de kas en de kavelbreedte, gerelateerd aan enkele andere relevante bedrijfskenmerken om zo een indruk te krijgen van de continuatiemogelijkheden van de bedrijven in dit gebied. Het gaat bij de bedrijfskenmerken om de bedrijfsoppervlakte, het bedrijfstype, de leeftijd van het bedrijfshoofd en de eventuele aanwezigheid van een opvolger.

In verband met het relatief kleine aantal bedrijven in deze studie, is het niet mogelijk groepen bedrijven te onderscheiden op basis van een combinatie van deze vijf bedrijfskenmerken. Het aantal bedrijven per subgroep zou dan te klein zijn voor een betrouwbaar beeld. Daarom is gekozen voor een selectie van de produktie-omstandigheden naar de afzonderlijke kenmerken.

4.2 Verkavelingssituatie en uitbreidingsmogelijkheden

Voor de bedrijven is het in verband met een efficiëntere arbeidsbenutting van belang dat alle grond zoveel mogelijk op een plek geconcentreerd is. Daarnaast is het van belang dat de huis-kavel niet te klein is en eventueel ruimte biedt voor uitbreiding van het areaal glas. Ook de perceelsvorm is een belangrijk gegeven. De produktiviteit van de ingezette arbeid, energie en kapitaal is per m² glasoppervlak hoger naarmate het bedrijf groter en de perceelsvorm gunstiger is (dit geldt tot 150 are glas). Een goede verhouding van een glasperceel is in veel gevallen 1:1. Dit hangt echter wel van de teelten af. Voordelen van de meer vierkante vorm van glaspercelen zijn onder andere lagere bouwkosten, efficiëntere benutting van beteelbare grond en besparing op intern transport.

In Nootdorp varieert het aantal kavels per bedrijf van 1,0 op de snijbloembedrijven, tomatenbedrijven en de categorie overige bedrijven tot 1,4 op de overige groentebedrijven. Het gemiddeld aantal kavels in Nootdorp is 1,1. Dit wijkt niet af van het aantal kavels per bedrijf in het ZHG. De uitbreidingsmogelijkheden in Nootdorp zijn gering. Van de 78 bedrijven kan 68% niet

verder uitbreiden (tabel 4.1). In Albert van 't Hartweg gaat het om 50% van de bedrijven (Schrijver, 1989). Er is geen duidelijk verband tussen uitbreidingsmogelijkheden, areaalgrootte en het bedrijfstype (tabel 4.1). Het aantal bedrijven met een glasoppervlak van minder dan 0,6 ha, is te klein om te kunnen concluderen dat kleine bedrijven de meeste uitbreidingsmogelijkheden hebben.

Tabel 4.1 *Overzicht van de procentuele verdeling van de bedrijven uitbreidingsmogelijkheden in Nootdorp in 1988 naar areaalgrootte (ha), bedrijfstype en leeftijd en opvolging voor alle bedrijven*

	Aantal bedrijven	Uitbreidingsmogelijkheden (m ²)					to- taal
		1- geen	1000- 1000	3000- 3000	5000- 5000	en meer	
Areaal:							
- < 0,6	5	20	-	20	20	40	100
- 0,6-0,8	14	70	-	8	-	22	100
- 0,8-1,0	23	76	-	9	5	9	100
- 1,0-1,5	26	72	-	16	4	8	100
- >=1,5	10	67	-	-	-	33	100
Bedrijfstype:							
- snijbloemen	20	55	-	25	5	15	100
- tomaten	12	83	-	-	8	8	100
- komkommers	30	70	-	17	3	10	100
- overige groente	9	56	-	-	-	44	100
- overige bedrijven	7	86	-	-	-	14	100
Leeftijd en opvolging:							
- < 50 jaar	47	68	-	13	2	17	100
- >=50 jaar							
met opvolger	13	77	-	15	-	8	100
zonder opvolger	18	61	-	11	11	17	100
Totaal	78	68	-	13	4	15	100

In Nootdorp is de gemiddelde lengte/breedte verhouding van de kavels met de grootste glasopstand 3,3:1 (251m:76m). Dit varieert van 2,9:1 (244m:85m) op de komkommerbedrijven tot 4,7:1 (266m:57m) op de toegetreden bedrijven. Bedrijven die een kas hebben die smaller is dan 60 meter, hebben weinig toekomstperspectief (Consulentschap Tuinbouw). In Nootdorp heeft 41% van de bedrijven een kavel die smaller is dan 60 meter (tabel 4.2) en dus een kas die smaller is dan 60 meter. Van deze bedrijven heeft

70% geen uitbreidingsmogelijkheden. Uitbreiden heeft hier ook alleen maar nut als dat in de breedte kan.

Tabel 4.2 *Overzicht van de procentuele verdeling van de bedrijven naar breedte van de grootste kavel met glas (meter), glasareaal (ha), bedrijfstype en leeftijd en opvolging voor alle bedrijven in Nootdorp in 1988*

	Aantal bedrijven	Kavelbreedte				totaal
		minder dan 60	60- 80	80- 100	meer dan 100	
Areaal glas:						
- < 0,6	5	60	-	20	20	100
- 0,6-0,8	14	57	36	7	-	100
- 0,8-1,0	23	48	39	4	9	100
- 1,0-1,5	26	36	19	15	30	100
- >=1,5	10	10	10	20	60	100
Bedrijfstype:						
- snijbloemen	20	55	20	20	5	100
- tomaten	12	33	42	8	17	100
- komkommers	30	30	30	10	30	100
- overige groente	9	45	11	11	33	100
- overige bedrijven	7	57	14	-	29	100
Leeftijd en opvolging:						
- < 50 jaar	47	45	19	11	25	100
- >=50 jaar						
met opvolger	13	31	39	15	15	100
geen opvolger	18	39	33	11	17	100
Totaal	78	41	26	12	23	100

Voorals de kleine bedrijven hebben smalle kavels. Naar bedrijfstype gezien zijn het vooral de snijbloem- en overige bedrijven die smalle kavels hebben. Let wel: snijbloembedrijven zijn vaak kleine bedrijven. Ook de tomatenbedrijven hebben relatief smalle kavels. Daarbij komt dat 80% van de tomatenbedrijven geen uitbreidingsmogelijkheden heeft.

4.3 Ouderdom van de kassen

De resultaten in de glastuinbouw worden in belangrijke mate mede bepaald door de moderniteit van de kassen. Hoe jonger een

kas, des te efficiënter meestal de produktiemiddelen arbeid, energie en kapitaal aangewend kunnen worden. Daarnaast is bij jongere kassen de lichtinval groter, hetgeen opbrengstverhogend werkt. Ruim 50% van de bedrijven heeft een kas van maximaal 10 jaar oud (in 1988). Van de kassen is 21% gebouwd voor 1973 (tabel 4.3). Relatief jonge kassen komen voor op de tomatenbedrijven, de overige groente bedrijven en de overige bedrijven.

Tabel 4.3 *Overzicht van de procentuele verdeling van de bedrijven naar bouwjaar van de glasopstanden naar glasareaal (ha) bedrijfstype en leeftijd van het bedrijfshoofd voor alle bedrijven in 1988 in Nootdorp*

	Aantal bedrij- ven	Bouwjaar van de grootste glasopstand				to- taal
		voor 1973	1973- 1978	1978- 1983	1983 en later	
Areaal glas:						
- < 0,6	5	40	20	20	20	100
- 0,6-0,8	14	29	14	14	43	100
- 0,8-1,0	23	30	9	39	22	100
- 1,0-1,5	26	11	35	35	19	100
- >=1,5	10	-	50	40	10	100
Bedrijfstype:						
- snijbloemen	20	35	25	30	10	100
- tomaten	12	8	33	16	43	100
- komkommers	30	20	23	47	10	100
- overige groente	9	11	22	22	45	100
- overige bedrijven	7	14	14	14	58	100
Leeftijd en opvolging:						
- < 50 jaar	47	19	17	36	28	100
- >=50 jaar						
met opvolger	13	8	31	39	23	100
zonder opvolger	18	33	39	17	11	100
Totaal	97	21	25	32	23	100

4.4 Substraatteelt, watervoorziening en klimaatbeheersing

Bij substraatteelt is de teeltmethode ontkoppeld van de grond. De plant is niet meer in de grond zelf geworteld. De resultaten van de teelt zijn dus onafhankelijk van de toestand van de bodem. Er is een meer nauwkeurige afstemming van water en voedingsstoffen op de behoefte van het gewas mogelijk. Dit geeft

nieuwe mogelijkheden en hogere gewasopbrengsten. Substraatteelt is vooral toepasbaar bij de teelt van tomaten en komkommers. Voor de snijbloemensector is substraatteelt in het algemeen nog niet van groot belang. Dit geldt ook voor Nootdorp (tabel 4.4). Op 60% van de bedrijven in Nootdorp wordt substraatteelt toegepast. Dit varieert van 29% op de overige bedrijven tot 92% op de tomatenbedrijven. Voor substraatteelt is een goede waterkwaliteit noodzakelijk, met andere woorden er wordt in principe geen oppervlaktewater bij substraatteelt gebruikt. In Nootdorp gebruikt 32% van de bedrijven oppervlaktewater (tabel 4.4). Dit betreft vooral kleine bedrijven en vooral de snijbloembedrijven. Vrijwel alle bedrijven die substraatteelt toepassen, maken geen gebruik van oppervlaktewater.

Op 83% van de bedrijven wordt een procescomputer voor het klimaatbeheer toegepast. Op de grote bedrijven wordt vaak een klimaatcomputer gebruikt evenals op de bedrijven waar een opvol-

Tabel 4.4 Overzicht van de procentuele verdeling van het aantal bedrijven naar produktiesituatie en areaal glas (ha), bedrijfstype en leeftijd van het bedrijfshoofd voor alle bedrijven in 1988 in Nootdorp

	Watervoorziening			Bedrijven met	
	opp.- water	water bassins	overig	substraat- teelt	proces- computer
Areaal glas:					
- < 0,6	100	-	-	20	-
- 0,6-0,8	71	21	8	29	64
- 0,8-1,0	17	52	31	70	96
- 1,0-1,5	19	58	23	65	92
- >=1,5	10	70	20	90	100
Bedrijfstype:					
- snijbloemen	60	25	15	40	80
- tomaten	-	75	25	92	92
- komkommers	24	56	20	67	87
- overige groente	44	33	11	67	67
- overige bedrijven	29	43	29	29	86
Leeftijd en opvolging:					
- < 50 jaar	34	45	21	62	83
- >=50 jaar					
met opvolger	23	54	23	69	92
zonder opvolger	33	50	17	50	78
Totaal	32	47	21	60	83

ger aanwezig is. Op de overige groentebedrijven blijft het gebruik van de procescomputer voor de klimaatbeheersing wat achter.

4.5 Moderniteit

Zoals hiervoor reeds is aangegeven, is het toekomstperspectief van de bedrijven onder meer afhankelijk van de kwaliteit van de productie-omstandigheden. In het voorgaande zijn een aantal aspecten belicht. Getracht is een "overall beeld" te krijgen door de bedrijven op basis van enkele criteria in te delen naar moderniteit. In eerste instantie valt te denken aan de leeftijd van de kas. Hoe jonger de kas des te groter is de kans dat de kas volgens de modernste inzichten is gebouwd (gunstige lengte/breedte verhouding, procescomputer, substraatteelt, etc.). Echter bepaalde teelten lenen zich niet of nauwelijks voor substraatteelt en ook al wordt er een nieuwe kas gebouwd, een ongunstige perceelsvorm blijft een ongunstige perceelsvorm. Er zijn dus meer factoren die moderniteit bepalen. Op grond van de beschikbare gegevens zijn de volgende indelingscriteria gebruikt:

- een bedrijf is "modern" als de kas in 1980 of erna is gebouwd, er een procescomputer aanwezig is en indien het om een tomaten of een komkommerbedrijf gaat, er substraatteelt wordt toegepast;
- een bedrijf is redelijk modern als aan de criteria van een modern bedrijf wordt voldaan maar de kas voor 1980 is gebouwd;
- een bedrijf is verouderd als niet aan bovenstaande criteria wordt voldaan.

Zoals op grond van de voorgaande paragrafen mocht worden verwacht, zijn de tomatenbedrijven, de bedrijven met een opvolger en grote bedrijven volgens bovengenoemde criteria het meest modern.

Tabel 4.5 Overzicht van de procentuele verdeling van de bedrijven naar moderniteit en areaal glas (ha), bedrijfstype, leeftijd van het bedrijfshoofd en opvolging

	Aantal bedrijven	Kwalificatie van moderniteit			
		modern	redelijk	verouderd	totaal
Areaal glas:					
- < 0,6	5	-	-	100	100
- 0,6-0,8	13	21	36	43	100
- 0,8-1,0	22	39	48	13	100
- 1,0-1,5	25	19	62	19	100
- >=1,5	9	50	50	-	100
Bedrijfstype:					
- snijbloemen	20	15	65	20	100
- tomaten	12	42	50	8	100
- komkommers	30	30	37	33	100
- overige groente	9	22	45	33	100
- overige bedrijven	7	43	43	14	100
Leeftijd en opvolging:					
- < 50 jaar	47	28	49	23	100
- >=50 jaar					
met opvolger	13	46	46	8	100
zonder opvolger	18	17	44	39	100
Totaal	78	28	47	24	100

5. Inkomenssituatie

5.1 Produktieomvang

De productieomvang van een bedrijf kan gemeten worden in standaardbedrijfseenheden (sbe; bijlage 1). Het aantal sbe is een maat voor de netto-toegevoegde waarde die onder genormaliseerde omstandigheden zou kunnen worden gerealiseerd. Wanneer de hoeveelheid sbe per produktierichting bekend is, geeft dit ook inzicht in de relatieve betekenis van de verschillende produktierichtingen. Per bedrijf vormt het aantal sbe een maatstaf voor de productiecapaciteit en daarmee de inkomenscapaciteit.

De glastuinbouw in Nootdorp beslaat 99,7% van de totale produktie in het gebied. De gemiddelde productieomvang per bedrijf is toegenomen van 390 sbe tot 440 sbe. De grootste groei vond plaats bij de categorie overige bedrijven (tabel 5.1).

Tabel 5.1 De gemiddelde productieomvang en aantal bedrijven naar productieomvang naar bedrijfstype voor de gecontinueerde bedrijven

Bedrijfstype	Sbe per bedrijf		Aantal bedrijven met ... sbe					
	1983	1988	minder dan 250	250-350	350-450	450-550	550 en meer	toetaal
Snijbloemen	330	390	3	5	4	3	2	17
Tomaten	350	380	-	3	7	1	-	11
Komkommers	420	430	2	10	7	6	5	30
Overige groente	520	540	3	1	2	-	3	9
Overige bedrijven	410	510	-	1	1	3	2	7
Subtotaal	390	440	8	19	21	13	12	74
Toetreders	-	550	-	1	1	0	2	4
Totaal	390	446	8	20	22	13	14	78

5.2 Inkomenssituatie

Van de bedrijven die bij dit onderzoek betrokken zijn, zijn geen bedrijfseconomische gegevens beschikbaar. Om toch inzicht te krijgen in de inkomenssituatie van de tuinbouw in het Reconstructiegebied Nootdorp, is gebruik gemaakt van de beschikbare gegevens van de bedrijven uit het LEI-boekhoudnet. Deze hebben be-

trekking op de boekjaren 1985 tot en met 1987. De inkomenssituatie wordt in deze paragraaf uitgedrukt in arbeidsopbrengst (bijlage 1). De tuinbouwbedrijven in het boekhoudnet zijn ingedeeld naar de bedrijfstypen die in Nootdorp onderscheiden zijn. Per bedrijfstype is de gemiddelde arbeidsopbrengst bepaald over deze drie jaren (tabel 5.2). Aan de hand van dit gemiddelde en het gemiddeld aantal sbe per bedrijf in Nootdorp, is de arbeidsopbrengst op de bedrijven in Nootdorp bepaald (tabel 5.3). Bij de interpretatie van de cijfers moet worden bedacht dat het gaat om gemiddelde genormeerde bedragen. De situatie in het studiegebied kan door bijvoorbeeld specifieke teelten, teeltomstandigheden en wijze van financieren, afwijken van het gemiddelde beeld van de rest van Nederland. Bovendien blijkt dat de arbeidsopbrengst per sbe op de bedrijven uit het boekhoudnet toeneemt. Te verwachten is dat deze trend zich in 1988 voortzet, zodat door uit te gaan van de gemiddelde situatie, de arbeidsopbrengst voor 1988 waarschijnlijk wordt onderschat.

Tabel 5.2 De arbeidsopbrengst per sbe naar bedrijfstype voor de bedrijven uit het LEI-boekhoudnet voor 1985, 1986 en 1987 en het gewogen gemiddelde voor de drie jaren

Bedrijfstype	Jaar			
	1985	1986	1987	gemiddeld
Snijbloemen	364	389	460	405
Tomaten	317	308	549	395
Komkommers	259	256	513	350
Overige groente	365	431	550	355
Overige bedrijven	429	454	500	460

De totale arbeidsopbrengst in het gebied in 1988, dat is het totale inkomen verkregen uit ingezette arbeid, wordt geraamd op ruim 12 miljoen gulden. Dit is exclusief de arbeidsopbrengst verkregen op de toegetrede bedrijven. De berekende arbeidsopbrengst per bedrijf varieert van f 151.000,- op een tomatenbedrijf tot f 235.000,- op een overig bedrijf. De inkomenssituatie op de bedrijven wordt mede bepaald door de arbeidsbezetting. De arbeidsopbrengst per aje varieert van f 36.000,- op een komkommerbedrijf tot f 59.000,- een overig bedrijf (tabel 5.3). Hierbij is geen rekening gehouden met niet-geregistreerde arbeidskrachten. Ter vergelijking: de CAO-loonkosten voor een werknemer met een minimumloon, inclusief werkgeversaandeel bedroeg in 1988 f 35.000,- per jaar. Op alle bedrijven in Nootdorp is het inkomen voldoende om voor de aanwezige arbeidskrachten een minimumloon te garanderen.

Tabel 5.3 Bedrijven en arbeidskrachten naar bedrijfstype en arbeidsopbrengst per arbeidsjaar-eenheid

Bedrijfstype	Aantal bedrijven	Aantal arbeidskrachten		Totaal aje	Arbeidsopbrengst	
		meer dan 20 u	overig		per aje	per bedrijf
Snijbloemen	17	59	13	60	45.000	158.000
Tomaten	11	32	13	38	44.000	151.000
Komkommer	30	136	19	127	36.000	152.000
Overige groente	9	36	0	34	51.000	191.000
Overige bedrijven	7	28	7	28	59.000	235.000
Subtotaal	74	291	52	287	43.000	166.000
Toetreders	4	18	2	19	47.000	225.000
Totaal	78	309	54	306	43.000	169.000

De categorie overige bedrijven springt wat betreft de arbeidsopbrengst er positief uit in Nootdorp. Deze categorie bestaat voor ruim 50% uit pot- en perkplantbedrijven (bijlage 3). De restcategorie overige bedrijven uit het boekhoudnet bestaat eveneens voor circa 50% uit pot- en perkplantbedrijven. De arbeidsopbrengst is relatief hoog voor deze teelt zodat de gemiddelde arbeidsopbrengst omhoog gebracht wordt voor deze groep bedrijven.

6. Toekomstige ontwikkeling zonder reconstructie

In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op de toekomstige ontwikkelingen in het reconstructiegebied Nootdorp voor de periode 1988-1998. De ontwikkelingen voor de komende jaren liggen voor een deel in het verlengde van die in de voorgaande jaren. Toch kunnen niet alle trends uit het verleden worden doorgetrokken. Het gaat in de studie namelijk om een beperkt aantal bedrijven en daarnaast kunnen zich in de toekomst evenals in het verleden onvoorziene ontwikkelingen voordoen. Bijvoorbeeld schommelingen in de aardgasprijs, nieuwe teelttechnieken en veranderende marktomstandigheden. In het geschetste toekomstperspectief wordt geen rekening gehouden met de uitvoering van een eventuele reconstructie van het glastuinbouwgebied en evenmin met de plannen die de provincie Zuid-Holland heeft ontwikkeld voor het zogenaamde "Tussengebied" tussen Den Haag en Rotterdam.

Voor zowel de glasgroente-, als de snijbloemen- en de pot- en perkplantenteelt wordt een produktiestijging per m² verwacht. Ook de vraag zal toenemen. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door een vergroting van de export door het ontwikkelen van nieuwe afzetgebieden.

De groei van de glasgroenteteelt zal in vergelijking met die van andere teelten, naar verwachting het laagst zijn. Er zullen waarschijnlijk wel verschuivingen optreden in de soorten groente die verbouwd worden. Zo wordt verwacht dat het areaal komkommer verder zal dalen en dat de arealen van paprika, aubergine en anderen verder zal groeien. Een andere verschuiving in de glasgroenteteelt is de overgang van onverwarmde naar verwarmde teelten.

De teelt van pot- en perkplanten zal gezien de nog steeds gunstige rentabiliteit per m² nog licht toenemen. In de snijbloementeel wordt een redelijke areaalontwikkeling verwacht. Dit wordt mede veroorzaakt door een overgang van groente- naar snijbloementeel.

Het is met de beschikbare gegevens niet te achterhalen hoeveel bedrijven er tussen 1983 en 1988 in het reconstructiegebied verdwenen zijn. Wel zijn er een aantal aanwijzingen op basis waarvan een raming kan worden gemaakt van het aantal bedrijven dat zal gaan stoppen. Zo is in de periode 1983-1988 een aantal bedrijven gesplitst met als doel om het ouderlijk bedrijf gefaseerd over te nemen. Deze bedrijven zullen in de komende tien jaar weer verdwijnen als ze weer worden samengevoegd.

Er zijn ruim tien bedrijven in het gebied die vanwege het ontbreken van een opvolger van uitbreidingsmogelijkheden waarschijnlijk worden opgeheven voor 1998. Daarnaast zullen er in de

toekomst waarschijnlijk ook bedrijven verdwijnen vanwege de toenemende milieu-eisen. Er zullen in verband met deze eisen investeringen moeten worden gedaan. Het gebruik van bestrijdingsmiddelen en het lozen ervan zal aan banden moeten worden gelegd waardoor voorzieningen als wateropslag en recirculatiesystemen moeten worden aangeschaft. Om deze investeringen rendabel te maken zal veelal het glasareaal moeten worden uitgebreid. Tomaten-, komkommer- en overige bedrijven hebben de minste uitbreidingsmogelijkheden. Wanneer gekeken wordt naar de arbeidsopbrengst per aje dan is de opbrengst bij de komkommerteelt het minst gunstig (f 36.000,-) zodat vooral een daling van dit type bedrijven mag worden verwacht. Gezien de investeringen die zullen moeten worden gedaan om een nieuw rendabel bedrijf te starten, zal het aantal nieuwvestigingen waarschijnlijk gering blijven. Geraamd wordt dat het aantal bedrijven in het gebied zal afnemen van 78 in 1988 tot circa 70 in 1998. De werkgelegenheid in het gebied zal naar verwachting op peil blijven. Enerzijds zal er door arbeidsbesparende methodes minder arbeid nodig zijn, anderzijds zal er meer arbeid gevraagd worden door uitbreiding van het areaal en intensivering van de produktie per oppervlakte-eenheid.

De toekomst van het gebied wordt niet alleen bepaald door interne ontwikkelingen maar tevens door externe. Het reconstructiegebied Nootdorp ligt namelijk geheel binnen de stedelijke invloedssfeer. Het zogenaamde "Tussengebied" tussen Rotterdam en Den Haag, waarvan Nootdorp deel uitmaakt, kan een oplossing bieden voor de grote ruimtelijke problemen van de omliggende steden. Vanuit deze gedachte heeft de Provinciale Staten van Zuid-Holland opdracht gegeven tot het opstellen van een inrichtingsplan voor dit gebied. Een van de modellen gaat ervan uit dat de glastuinbouw in het gebied geheel zal verdwijnen terwijl in een tweede model juist uitbreiding wordt voorzien, waardoor ook nieuwvestiging en uitbreiding van de glastuinbouw in het gebied Nootdorp en daarbuiten, mogelijk wordt. Bij verwezenlijking van dit laatste toekomstmodel kan het aantal glastuinbouwbedrijven toenemen en kunnen de huidige bedrijven worden uitgebreid.

Literatuur

Centrale Landinrichtingscommissie

Advies ex-artikel 6 van de Regeling Reconstructie Oude Glastuinbouwgebieden voor het gebied "Nootdorp"

Utrecht, 1988

Rijk, J. de, P.J. Rijk

Roelofarendsveen; Sociaal-economische verkenning van de land- en tuinbouw in het reconstructiegebied

Den Haag, LEI, 1985

Mededeling 321

Schrijver, R.A.M.

Albert van 't Hartweg; De glastuinbouw in een reconstructiegebied ten zuidwesten van Gouda

Den Haag, LEI, 1988

Mededeling 407

Voskuilen, M.J.

Leidschendam-Nootdorp; De land- en tuinbouw in een landinrichtingsgebied bij Den Haag

Den Haag, LEI, 1989

Mededeling 411

Ministerie van Landbouw en Visserij

Nota Glastuinbouw 1986-1990; Discussienota over de ontwikkelingen in de glastuinbouwsector

Den Haag, 1987

Bijlagen

BIJLAGEN

Bijlage 1 Begrippenlijst

Arbeidsjaareenheden (aje)

Een arbeidsjaareenheid staat voor een hoeveelheid geleverde arbeid van een persoon bij een volledige werkweek.

Arbeidsopbrengst

Netto-overschot c.q. ondernemersoverschot vermeerderd met het berekend en betaald loon.

Netto-overschot, ondernemersoverschot

Het verschil tussen de totale bedrijfsopbrengsten en de totale bedrijfskosten, waarbij de beloning voor bedrijfsleiding niet als kostenpost in aanmerking is genomen. Indien de kosten worden berekend op pachtbasis (landbouw) wordt het verschil aangeduid als netto-overschot; bij berekeningen op basis van werkelijke eigendom/pacht verhoudingen (tuinbouw) als ondernemersoverschot.

Standaardbedrijfseenheden (sbe)

Standaardbedrijfseenheid is een eenheid, waarin de omvang van een agrarisch bedrijf en van de afzonderlijke produktierichtingen binnen een bedrijf wordt uitgedrukt. Een sbe komt overeen met een bepaald bedrag aan netto-toegevoegde waarde in een basisperiode bij een doelmatige bedrijfsvoering en onder normale omstandigheden.

Bijlage 1 (vervolg)

Aantal sbe per hectare in de tuinbouw onder glas

	1981	1986
BLOEMISTERIJ		
Rozen	540	570
Anjers, grootbloemig	600	570
Anjers, tros	440	430
Chrysanten	380	480
Fresia	420	480
Orchidee	400	430
Alstroemeria	570	570
Lelie (snijbloemen)	460	530
Amaryllis	380	380
Overige snijbloemen	350	360
Potplanten, bloeiend	610	650
Potplanten, blad	670	850
Ferkplanten	380	440
Overige bloemisterijgewassen	350	360
Opkweekmateriaal bloemen	1200	1020
Tulpenbroei (per 1000 stuks)		0,16
Narcissenbroei (per 1000 kg)		2
GLASGROENTEN		
Tomaten verwarmd	380	400
Tomaten onverwarmd	220	160
Komkommers verwarmd	360	350
Komkommers onverwarmd	210	140
Overige groenten verwarmd	310	320
Overige groenten onverwarmd	220	220
BOOMKWEKERIJ EN VASTE PLANTEN ONDER GLAS	500	500

ZHG

Zuidhollands Glasdistrict, bestaande uit het Westland en de Kring. Deze twee gebieden worden gevormd door de CBS-landbouwgebieden het Westland, de Droogmakerijen en Delft- en Schieland.

Bijlage 2 Enquêteformulier

Bedrijven met glastuinbouw:

- Gemeentenummer :.....
- Registratienummer:.....

- Welke afmetingen heeft de grootste kavel met glas?

lengte :.....meter

breedte :.....meter

Met hoeveel m² glas kan het bedrijf nog worden uitgebreid op deze kavel?

uitbreiding circa .....m²

In welk jaar is de grootste kas/warenhuis gebouwd?

bouwjaar 19..

Hoe is de watervoorziening in hoofdzaak geregeld? ..... (cijfer invullen)

1. oppervlaktewater
2. waterbassins
3. watersilo in de kas
4. grondwater met eigen pompinstallatie
5. overig

Wordt er op substraat geteeld? ..... (cijfer invullen)

1. ja
2. nee
3. gedeeltelijk

Is op het bedrijf een procescomputer voor klimaatbeheersing (klimaatcomputer) aanwezig? ..... (cijfer invullen)

1. ja
2. nee

Opmerkingen:.....
.....
.....

November 1988

Bijlage 3 Samenstelling van de bedrijfstypen

Bedrijven zijn gedefinieerd als glastuinbouwbedrijven wanneer meer dan 60% van hun produktie, gemeten in sbe, betrekking heeft op de glastuinbouw

	Aantal
Snijbloemen:	
Fresia's	2
Anjers	1
Rozen	5
Gerbera's	1
Lelies	1
Orchideën	4
Chrysanten	1
Overige snijbloemen	4
Gemengd snijbloemen maar wel minimaal 60% van de glastuinbouw sbe in de snijbloementesteelt	1
Totaal	20
Tomaten	12
Komkommer	30
Overige groente:	
Overige groente (geen tomaten, komkommers, paprika's en aardbeien)	2
Gemengd maar minimaal 60% van de glastuinbouw sbe in de glasgroente	5
Paprika's	2
Totaal	9
Overige bedrijven:	
Pot- en perkplanten	4
Gemengde bedrijven met minimaal 60% van de totale sbe in de tuinbouw onder glas	3
Totaal	7